

## BRIEF AAN DE HEER N. BOROVKO

*Uit: Lingvo Internacia, 1896, n° 6-7.*

Ik ben geboren in Bjalistok, in het gouvernement Grodno in Rusland<sup>1</sup>. Dit stadje waar ik geboren ben en mijn kinderjaren doorbracht, was bepalend voor de richting van al mijn toekomstig streven. In Bjalistok bestond de bevolking uit vier verschillende groepen: Russen, Polen, Duitsers en Joden. Elk van deze groepen sprak een eigen taal en stond niet vriendschappelijk tegenover de andere. In zo'n stad, meer dan waar ook, raakt een gevoelige natuur onder de indruk van het grote ongemak van taalverscheidenheid en raakt er bij iedere stap steeds meer van overtuigd dat de verscheidenheid aan talen de enige, of althans de voornaamste oorzaak is, die de mensen van elkaar verwijdert en hen verdeelt in vijandelijke partijen.

Ik werd opgevoed als idealist; men leerde mij dat alle mensen broeders zijn. Maar ondertussen deed, bij elke stap op straat of op een binnenplaats, alles mij voelen, dat er geen mensen bestaan: er bestaan alleen Russen, Polen, Duitsers, Joden, enz.

Dit alles kwelde voortdurend mijn kinderziel, al zullen velen wellicht lachen om deze "Weltschmerz" bij een kind. Daar het mij toescheen dat de 'grote mensen' alles konden, zei ik steeds tegen mijzelf, dat, als ik eenmaal 'groot' zou zijn, ik dit kwaad zeker zou uitroeien.

Langzamerhand kwam ik natuurlijk tot de overtuiging, dat niet alles zo gemakkelijk gaat als het een kind toeschijnt. De een na de ander ontdeed ik mij van mijn kinderlijke fantasieën, maar de droom van één taal voor alle mensen kon ik niet opgeven.

Vaag voelde ik mij daardoor aangetrokken, hoewel ik natuurlijk geen vastomlijnde plannen had. Ik herinner mij niet wanneer, maar in ieder geval al vrij snel, kwam ik tot het besef dat de enige internationale taal slechts een neutrale taal kon zijn, één die aan geen enkel thans levend volk zou toebehoren.

Toen ik van de middelbare school in Bjalistok (het was toen nog een gymnasium) overging naar het tweede klassieke gymnasium in Warschau, raakte ik enige tijd bekoord van de oude talen en droomde ervan de hele wereld door te reizen en met vurige woorden de mensen ertoe te brengen één van die talen te doen herleven voor gemeenschappelijk gebruik.

Later - ik weet niet meer precies hoe - kwam ik tot de vaste overtuiging dat dit onmogelijk was en ik begon vagelijk te peinzen over een nieuwe, gemaakte taal. Ik ging dingen uitproberen, bedacht kunstige verbuigingen en vervoegingen, e.d. Maar de taal van de mensen, met haar - naar het mij voorkwam - eindeloze massa aan grammaticale vormen, met haar honderdduizenden woorden, waarmee de woordenboeken mij schrik aanjoegen, leek mij zo kunstmatig en gigantisch, dat ik meer dan eens tot mezelf zei: weg met je dromen! Deze taak gaat een mens te boven. Maar toch kwam ik steeds op mijn droom terug.

Duits en Frans leerde ik in mijn kinderjaren, toen ik nog niet kon vergelijken of gevolgtrekkingen maken. Maar toen ik in de vijfde klas van het gymnasium Engels ging leren, viel mij de eenvoud van haar grammatica op, vooral na de plotse overgang van de Griekse en Latijnse spraakkunst. Ik merkte toen dat een overvloed aan grammaticale vormen louter een historisch toeval is en niet beslist nodig voor een taal.

---

1 Tegenwoordig in Polen



Ludoviko Zamenhof op 16-jarige leeftijd

Door deze bevinding begon ik taal te onderzoeken en onnodige vormen af te schaffen. Ik merkte dat de grammatica hoe langer hoe meer slonk onder mijn handen en spoedig hield ik de kleinste spraakkunst over die, zonder aan taal afbreuk te doen, niet meer dan een paar bladzijden besloeg. Toen begon ik mij serieuzer aan de zaak te wijden. Maar de reusachtige woordenboeken lieten mij nog steeds niet met rust.

Op een keer, toen ik in de zesde of zevende klas van het gymnasium zat, viel mijn oog toevallig op het opschrift 'Schwejtsarkaja' dat ik al vaak had gezien en het uithangbord 'Konditorskaja'. Dit -skaja trok mijn aandacht en toonde mij dat achtervoegsels van één woord andere woorden kunnen maken zonder dat men die apart hoeft te leren. Dit idee nam mij geheel in beslag en ik voelde plotseling grond onder mijn voeten. Er viel een lichtstraal op die ontzettend grote woordenboeken, die snel kleiner werden voor mijn ogen.

'Het vraagstuk is opgelost', zei ik toen bij mezelf. Ik greep het idee van achtervoegsels aan en begon hard te werken in die richting. Het was mij duidelijk van welke grote betekenis het voor een bewust gecreëerde taal zou zijn om deze mogelijkheid, die in natuurlijke talen slechts gedeeltelijk, willekeurig, onregelmatig en onvolledig voorkomt, consequent toe te passen.

Ik begon woorden te vergelijken, een bepaalde, constante betrekking tussen hen op te sporen en dagelijks schrapte ik weer een massa woorden uit het woordenboek door een achtervoegsel te gebruiken dat die relatie uitdrukte. Ik merkte toen dat een groot aantal zuivere stamwoorden (zoals 'moeder', 'smal', 'mes') gemakkelijk konden worden omgezet tot afgeleide woorden en als aparte woorden uit het woordenboek konden verdwijnen. Het mechanisme van een taal lag nu voor het grijpen en ik begon regelmatig, toegewijd en hoopvol te werken. Korte tijd later had ik de hele grammatica geschreven en een klein woordenboek.

Op deze plek en op dit moment wil ik iets zeggen over het materiaal voor het woordenboek. Vroeger, toen ik alles wat overbodig was voor de grammatica opzocht en schrapte, wilde ik dat

economische beginsel ook toepassen op de woorden van de taal, in de overtuiging, dat de vorm van een of ander woord er niet toe doet, als men het er maar over eens is dat het een bepaald idee uitdrukt. Ik bedacht zo maar woorden en probeerde die zo kort mogelijk te houden, zonder een onnodig groot aantal letters. Ik zei tot mezelf, dat ik in plaats van het begrip 'interparoli' (een gesprek voeren), dat bestaat uit elf letters, het begrip even goed zou kunnen uitdrukken door bijvoorbeeld het woordje 'pa' van slechts twee letters. Daarom schreef ik eenvoudig de wiskundige reeks van de kortste, maar gemakkelijk uit te spreken samenstellingen van letters op en gaf daaraan de betekenis van een bepaald woord (bijvoorbeeld a, ab, ac, da, ...ba, ca, da...e, eb, ...aba, aca, enz.). Maar deze gedachte verwierp ik onmiddellijk weer, want de proeven die ikzelf nam om deze woorden uit het hoofd te leren, toonden aan dat zulke bedachte woorden heel moeilijk te leren en nog moeilijker te onthouden zijn. Toen al was ik ervan overtuigd dat het materiaal voor het woordenboek grotendeels Romaans en Germaans moest zijn, slechts in zoverre gewijzigd als regelmaat en andere belangrijke voorwaarden van de taal vereisten. Toen ik zover was, merkte ik weldra dat de moderne talen reeds een aanzienlijke hoeveelheid internationale woorden telden, die alle volken kennen en een schat vormen voor een toekomstige internationale taal – en natuurlijk maakte ik van deze schat gebruik.

In 1878 was de taal zo goed als gereed, hoewel er een groot verschil is tussen de toenmalige 'lingwe uniwersala' en het huidige Esperanto. Ik sprak erover met mijn medescholieren; ik zat toen in de achtste klas van het gymnasium. De meesten van hen werden aangetrokken door het idee en door de opvallende, buitengewone gemakkelijheid van de taal en gingen haar leren. Op 5 december 1878 hebben wij met elkaar de taal ingewijd. Tijdens dit feest werden er toespraken gehouden in de nieuwe taal en geestdriftig zongen wij dit lied, dat begint met de volgende woorden:

*'Malamikete de las nacjes  
Kadó, kadó, jam temp' está  
La tot' homoze in familje  
Konunigare so debá'*

*(in Esperanto:  
Malamikeco de la nacioj  
Falu, falu, jam estas tempo!  
La tuta homaro en familion  
Unuiĝi devas)*

Op tafel lagen, behalve de grammatica en het woordenboek, een paar vertalingen in de nieuwe taal. Zo eindigde de eerste periode van de taal. Ik was toen nog te jong om met mijn werk in de openbaarheid te treden en besloot nog vijf tot zes jaar te wachten en gedurende die tijd de taal zorgvuldig uit te proberen en er in de praktijk aan te schaven. Een half jaar na het feest van 5 december gingen wij van het gymnasium af en scheidten onze wegen zich.

De toekomstige 'apostelen' probeerden iets te zeggen over 'een nieuwe taal', maar toen ze bespot werden door volwassenen, verloochenden ze de taal al gauw en bleef ik als enige over. Daar ik vreesde alleen maar te worden bespot en nagewezen, besloot ik mijn werk voor iedereen geheim te houden.

Gedurende de vijfeneenhalf jaar aan de universiteit sprak ik nooit met iemand over mijn zaak. Dat was een heel moeilijke tijd voor mij. De heimelijkheid kwelde mij. Gedwongen om mijn gedachten en plannen zorgvuldig te verbergen, kwam ik bijna nergens, nam nergens aan deel en de mooiste tijd van mijn leven – de studententijd – ging voor mij op treurige wijze voorbij. Soms zocht ik verstrooiing in gezelschap, maar voelde mij daar een vreemdeling, slaakte een zucht en ging maar weer weg. Van tijd tot tijd luchtte ik mijn hart met een gedicht in de taal waaraan ik werkte. Een van mijn verzen (*Mia Penso – Mijn Gedachte*) publiceerde ik later in de eerste, door mij uitgegeven brochure. Maar

de lezers, die niet wisten onder welke omstandigheden dit vers was geschreven, vonden het vreemd en onbegrijpelijk.

Zes jaar lang bleef ik aan de gang om de taal verder te volmaken en uit te proberen. Hoewel ik in 1878 meende dat de taal al helemaal klaar was, had ik er nog heel wat aan te doen. Ik vertaalde veel en schreef oorspronkelijke stukken in mijn taal en uitgebreide proefnemingen wezen uit dat, wat mij in theorie geheel af scheen, dat in de praktijk niet was. Veel moest ik omwerken, vervangen, verbeteren, en grondig hervormen. Terwijl in theorie en bij korte proeven ieder ding op zich mij heel goed scheen, kwamen in de praktijk woorden en vormen, beginselen en vereisten met elkaar in botsing.

Dingen als bijvoorbeeld het algemene voorzetsel 'je', het rekbare woord 'meti', de neutrale, maar bepaalde uitgang '-aŭ' zouden in theorie waarschijnlijk nooit in mij zijn opgekomen. Sommige vormen, die mij een vondst leken, bleken in de praktijk overbodige ballast; zo moest ik bijvoorbeeld een paar onnodige achtervoegsels schappen.

In 1878 dacht ik dat het voldoende was, als de taal een spraakkunst en een woordenschat had. De zwaarte en stijfheid van de taal schreef ik toe aan het feit dat ik haar nog niet volledig beheerste. De praktijk overtuigde mij er hoe langer hoe meer van dat een taal nog een ongrijpbaar 'iets' nodig heeft, een bindend element, dat leven geeft aan die taal en een bepaalde 'geest'. Onbekendheid met de geest van de taal is er de oorzaak van dat sommige Esperantisten, die weinig Esperanto gelezen hebben, de taal foutloos schrijven, maar in een zware en onaangename stijl, terwijl meer ervaren Esperantisten, onverschillig tot welke natie ze behoren, een goede, altijd eendere stijl hanteren. Ongetwijfeld zal mettertijd de geest van de taal langzamerhand en ongemerkt heel wat veranderen; maar als de eerste Esperantisten – mensen uit verschillende landen – niet reeds een bepaalde fundamentele geest hadden bespeurd, zou iedereen zijns wegs zijn gegaan en zou de taal voor altijd of althans gedurende zeer lange tijd een onelegante en levenloze verzameling woorden blijven. Toen begon ik het woordelijk vertalen te mijden en probeerde rechtstreeks in de neutrale taal te denken. Daarna merkte ik dat de taal onder mijn handen niet langer een schaduwbeeld was van de taal waarmee ik me op dat ogenblik bezig hield, maar een eigen geest, een eigen leven, eigen en duidelijk zichtbare trekken kreeg en niet langer afhankelijk was van invloeden van buiten af. De woorden kwamen vloeiend, buigzaam, sierlijk en volkomen vrij, zoals in de moedertaal. Er was nog een omstandigheid die mij de publicatie van de taal geruime tijd deed uitstellen. Een probleem dat van groot belang is voor een neutrale taal, bleef lang onopgelost. Ik wist dat men zou zeggen: 'Uw taal is mij alleen maar van nut, als heel de wereld haar accepteert; daarom kan ik haar niet eerder aanvaarden, dan wanneer de hele wereld dat doet'. Maar aangezien de 'wereld' niet denkbaar is zonder individuen, zou de neutrale taal geen toekomst kunnen hebben, tenzij men erin zou slagen haar nuttig te maken voor ieder mens afzonderlijk, onafhankelijk van het feit of de taal geaccepteerd werd door de hele wereld of niet.

Over dit vraagstuk heb ik lang nagedacht. Tenslotte brachten de z.g. codes mij op een idee. Deze eisen niet dat iedereen hen van tevoren aanvaardt, maar verschaffen een geheel willekeurig geadresseerde de mogelijkheid alles, wat men heeft geschreven, te begrijpen, als men deze geadresseerde maar een sleutel bezorgt. Ook voor de taal zou ik zo'n 'sleutel' kunnen opstellen, die niet alleen het hele woordenboek zou bevatten, maar ook de gehele spraakkunst in de vorm van aparte, losstaande en alfabetisch gerangschikte onderdelen, die onverschillig welke geadresseerde uit welk land ook de mogelijkheid zou bieden het geschrevene dadelijk te begrijpen.

Ik verliet de universiteit en begon mijn dokterspraktijk<sup>2</sup>. Nu begon ik erover na te denken mijn werk naar buiten uit te dragen. Ik maakte het manuscript klaar voor mijn eerste brochure – *Doktoro Esperanto: Lingvo Internacia. Antaŭparolo kaj plena lernolibro* – en zocht een uitgever. Maar toen stuitte ik voor het eerst op de harde praktijk van het leven, de geldelijke kant, waarmee ik ook later vaak moest en nog steeds moet kampen. Twee jaar lang zocht ik tevergeefs een uitgever. Toen ik er al een gevonden had, maakte hij gedurende een half jaar voorbereidingen voor de uitgave, maar ...

---

2 Zamenhof werkte als oogarts

weigerde tenslotte. Eindelijk, na veel pogingen, slaagde ik erin mijn brochure zelf uit te geven in juli 1887. Eraan voorafgaand was ik erg opgewonden. Ik voelde dat ik voor de Rubicon stond en dat ik, vanaf het moment dat de brochure zou verschijnen, niet meer terug kon. Ik wist wat het lot zou zijn van de dokter die afhankelijk was van zijn publiek, indien dit publiek hem zou zien als een fantast, als een man die zich met 'bijzaken' bezig houdt. Ik voelde dat ik voor de toekomst al mijn rust op het spel zette, alsmede het bestaan van mij en mijn gezin. Maar ik kon geen afstand doen van het idee waarvan mijn lichaam en bloed doordrenkt waren en .....ik trok de Rubicon over.



Ludoviko Lazaro Zamenhof (1859-1917)